

Journal of Education Studies

Volume 11
Issue 3 *January-March 1983*

Article 2

January 1983

การศึกษาถึขการเมือง

อรรรณพ พงษ์วาท

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

พงษ์วาท, อรรรณพ (1983) "การศึกษาถึขการเมือง," *Journal of Education Studies*: Vol. 11: Iss. 3, Article 2.

DOI: 10.58837/CHULA.EDUCU.11.3.2

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol11/iss3/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การศึกษากับการเมือง

อรรณพ พงษ์วาท

คำนำ

ผู้ได้รับการศึกษาสูง ๆ และนักการศึกษา (โดยเฉพาะผู้ที่สำเร็จมาทางศึกษาศาสตร์ ครุศาสตร์) ในเมืองไทย จำนวนไม่น้อยที่พยายามกล่าวอ้างเสมอว่า พวกเขาไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะการมีความคิด เจตนาคติ ค่านิยม หรือพฤติกรรมทางการเมืองนั้นเป็นเสมือนสิ่งตรงข้ามกันกับความตรงไปตรงมา หรือความเป็นกลางทางวิชาการ ส่วนพวกที่มีความคิดและกิจกรรมทางการเมืองด้านใดด้านหนึ่ง (ส่วนใหญ่มักจะเป็นพวกที่ถูกป้ายฉลากอย่างลวก ๆ ว่า “หัวเอียงซ้าย”) แม้จะเป็นผู้ที่สำเร็จหรือมีพื้นเพทางรัฐศาสตร์หรือการเมืองรูปใดรูปหนึ่งก็ตาม ก็มักจะถูกมองว่าเป็นผู้มีอคติแต่เริ่มต้น ไม่ควรค่ากับการเป็น “นักวิชาการ” หรือ “ปัญญาชน” ที่น่าเคารพนับถือได้อย่างง่าย ๆ

ส่วนความพยายามที่จะแยกการเมือง ออกจากการศึกษาในสังคมไทยนั้น แม้จะเป็นปรากฏการณ์ที่กำหนดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการก่อตัวของสังคมเอง โดยเฉพาะในช่วงการทำสังคมให้ทันสมัยและการถือกำเนิดขึ้นมาของระบบการศึกษาสมัยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่จะมีก็แต่ในยุคสมัยปัจจุบันนี้เท่านั้นที่ความพยายามเช่นนั้นได้รับการแสดงออกอย่าง

โจ่งแจ้ง และด้วยวิธีการนานับประการ ทั้งนี้ ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ในยุคโตสมัยโตก็ตาม หาก ระบบการศึกษาหรือองค์ประกอบชั้นใดหรือ ผลิผลส่วนใด ของระบบการศึกษา มีแนวโน้ม ที่จะเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพที่เป็นจริงหรือ ไกลกับความเป็นจริงที่สุดของสภาวะทาง การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของ สังคมแล้ว ผู้มีอำนาจทางการเมือง (ในกรณี ของสังคมไทยก็มักจะเป็นผู้มีอำนาจทาง เศรษฐกิจหรือผู้มีหุ้นส่วนผลประโยชน์ทางนี้ ด้วยในตัว) ก็จะกระโดดออกมาเสนอทฤษฎี “ความเป็นกลางของการศึกษา” น้อย่างเปิดเผย ตัวอย่างเช่น รองนายกรัฐมนตรีของไทยยุคหนึ่ง ที่มีตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก รัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทย ฯลฯ พ่วงท้าย ถึงกับได้ รับเชิญจากสภาอาจารย์ของมหาวิทยาลัยที่มีชื่อ แห่งหนึ่งในเมืองหลวง ให้มาบรรยาย เรื่อง “การศึกษากับการเมือง” ในขณะที่นักเรียน นักศึกษา และครูบาอาจารย์ไทยจำนวนไม่น้อย เริ่มตั้งคำถามที่หนัก ๆ เกี่ยวกับภาพที่แท้จริง ของระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของ ประเทศตลอดจนการมีฐานทัพของทหาร ต่างต่าง ยึดครองส่วนหนึ่งของประเทศอยู่เพื่อ รุกรานประเทศเพื่อนบ้าน ฯลฯ โดยเสนอแนะ ให้ให้นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง กับระบบการศึกษาทั้งหลายจำกัดกิจกรรมความรู้

ต่าง ๆ ที่ได้ร่ำเรียนมา เฉพาะในรอบรั้ว สถาบันการศึกษาเท่านั้น ไม่ควรก้าวก้าวย ล่วงล้ำ เข้ามาในอาณาบริเวณที่คณะผู้ยึด ประเทศปกครองอยู่ นิยามว่า เป็น “เขตหวง-ห้าม” แต่ครั้นการบรรยายอย่างเดียว ไม่ สามารถที่จะหยุดยั้งเจตนารมณ์และกระแสของ ผลผลิตของระบบการศึกษาเหล่านี้ ที่ต้องการ จะเห็นภาพที่แท้จริงของสังคมได้ เหตุการณ์ เช่น 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 จึงอุบัติขึ้น

อีกตัวอย่างหนึ่งของความพยายามร่วม สมัยที่ผู้บริหารประเทศอยากจะแยก การศึกษา ออกจากการเมืองก็คือ ในช่วงเวลา 1 ปี แห่ง “ความมืดบอดและความอับเฉา” ทางปัญญา ของสังคมไทย (ตุลาคม 2516 – พฤศจิกายน 2519) อันเป็นช่วงที่ผู้นำประเทศคาดหมายว่า หากมีการติดตามผลที่ดีพอสมควร ผลงานของ ปฏิบัติการ 6 ตุลาคม 2519 ในด้านที่การศึกษา จะแยกเด็ดขาดจากการเมือง ก็จะบรรลุนำหมาย แน่ ถึงกับนายกรัฐมนตรีในยุคนั้นต้องแต่ง ตำราทางการเมืองขึ้นมาให้นักเรียน นักศึกษา ทั่วประเทศได้อ่านประกอบการเรียนกัน และ ผ่านทางทบวงมหาวิทยาลัย (แห่งรัฐ) ให้มี การเลิกสอนวิชาบางวิชาและเพิ่มบางวิชา ใน ระดับอุดมศึกษา ตลอดจนมีการส่งเจ้าหน้าที่ สอดแนมของรัฐแฝงเข้านั่งฟังการบรรยายของ

ครูบาอาจารย์ต่าง ๆ เพื่อให้แน่ใจว่า การศึกษา การเมือง (บางชนิด) จะต้องแยกทางกันเดินอย่างแท้จริง ส่วนในด้านกระทรวงศึกษาธิการเอง ผู้บริหารสูงสุดของกระทรวงก็พยายามเดินตามรอยของผู้บริหารสูงสุดของประเทศเช่นกัน ในด้านนี้ ฯลฯ

ตัวอย่างดังกล่าวนี้ เป็นปรากฏการณ์ที่บังเอิญเห็นได้เด่นชัดที่เดินสวนทางกับหลักการทางความเป็นจริงบางอย่างที่ไม่เพียงแต่ดำรงอยู่เฉพาะในสังคมไทยเท่านั้นที่ว่ามนุษย์เรานั้นได้รับการขนานนามมาเสมอว่าเป็น “สัตว์สังคม” ๕๕๕ เพราะความจริงง่าย ๆ ที่ว่าไม่ว่าจะรวมกันอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม มนุษย์จำต้องมีการจัดระบบการอยู่ร่วมกัน จำต้องมีฝ่ายหนึ่งปกครอง อีกฝ่ายหนึ่งอยู่ภายใต้การปกครอง ไม่ว่างจะเป็นไปด้วยความสมัครใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ตาม รูปแบบของความสัมพันธ์เช่นว่านี้ ก็ถือกันว่าเป็นเรื่องของการเมืองการปกครอง และผู้คนในโครงสร้างของความสัมพันธ์นี้ถือกันว่าเป็น “สัตว์การเมือง” ระดับใดระดับหนึ่งโดยมิอาจจะปฏิเสธได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าในโครงสร้างหรือกรอบนี้ ถ้ามนุษย์ไม่เป็นผู้กระทำต่อการเมือง ก็จะต้องเป็นผู้ที่การเมืองกระทำต่อ ถ้าไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงก็จะโดยทางอ้อม ทั้งในกรณีที่รัฐสำนักหรือไม่ก็ตาม (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, 2514, คำนำ)

แต่ก็คงเป็นเพราะความพยายามดังกล่าวมานี้แล้วของผู้มีอำนาจในการยึดปกครองประเทศอยู่จวบจนทุกวันนี้ บวกกับทัศนคติแบบ “เป็นกลางไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง” ของนักการศึกษาและ “นักวิชาการ” สาขาต่าง ๆ อีกจำนวนไม่น้อยกระมัง ที่การเมืองของประเทศต้องล้มลุกคลุกคลานเรื่อยมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 หลังจาก 50 ปี แห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญนี้ สิ่งที่ประชาชนคนไทยได้รับขณะนี้ก็เป็นแค่เพียง “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” เท่านั้น และจะไม่มีสิ่งที่จะมายืนยันได้ว่า ยิ่งกาลเวลาพัฒนาไปเราจะได้ “ประชาธิปไตยเต็มใบ” ดังที่ ผู้คนจำนวนไม่น้อยในสังคมไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบันได้ยอมสละแล้วซึ่งเลือดชีวิตและน้ำตา เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่ง ๆ นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตราบไตที่ยังไม่เกิดมีความเข้าใจที่ตีพอกเกี่ยวกับความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างเรื่องของการศึกษากับเรื่องของการเมือง ตลอดจนตราบไตที่ระบบการศึกษาของสังคมเรายังไม่สามารถเป็นกระจกเงาสะท้อนให้เห็นถึงสภาพที่แท้จริง ของสังคมได้ เจกเช่นผลผลิตส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาได้พยายามกระทำในช่วงก่อนตุลาคม 2519 แล้วตัวระบบการศึกษาเองจะต้องตกเป็นจำเลยใน

ฐานะที่ (อย่างน้อยที่สุด) สมรู้ ร่วมคิด หรือ ไม่ (ในบางกรณี) ก็เป็นตัวการร่วมในการ เห็นวรั้งแนวความคิดและวิถีทางแบบประชาธิปไตยที่แท้จริง โดยการ ปลุกฝังเสริมสร้าง สนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อม และทั้ง เปิดเผยและซ่อนเร้น ทักษะคติและพฤติกรรมที่ สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของฝ่ายที่มีอำนาจทาง การเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่ไม่ต้องการที่จะเห็นระบบการศึกษาทำหน้าที่สะท้อนภาพที่ แท้จริงของสังคม ดังที่ถูกกล่าวหาบ่อย ๆ ไป ในที่สุด

การศึกษา กับ ศาสตร์ สาขาอื่น ๆ

อันที่จริงแล้ว ความสนใจทางด้านวิชาการที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง การศึกษา และการเมืองนั้น ได้มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ตั้งแต่ยุค สมัยของนักปรัชญาเมธีของโลกตะวันตก เช่นเพลโต และอริสโตเติลมาแล้ว โดยได้จารึก หลักการข้อนี้ไว้ในข้อความที่ชัดเจนต่าง ๆ เช่น “โรงเรียนก็คือรัฐนั่นเอง” หรือ “หากท่าน ต้องการอะไรในรัฐ ท่านต้องสอดใส่มันลงไป ในโรงเรียน (Coleman 1968, p. 6) แม้แต่นักการศึกษาชาวอเมริกัน ที่นักการศึกษาของไทยเราหลายยุคหลายสมัยชอบ อ้างอิงถึงเสมอ เช่น จอห์น ดิวอี้เองก็ได้กล่าวไว้อย่างหนักแน่น

ว่า “ การศึกษานั่นคือชีวิต และโรงเรียนก็คือ ชุมชน ”* เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง ทักษะคติและพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยและ หรือแบบเผด็จการอำนาจนิยม ความคิดเรื่อง ซาตินิยมการเปลี่ยนแปลงการปฏิวัติ ในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษาของแต่ละสังคม ได้เป็น หัวข้อแห่งความสนใจของนักสังคมศาสตร์ ทั้งหลาย โดยเฉพาะนักรัฐศาสตร์และนักสังคม วิทยามากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ความสำคัญ ของบทบาทของการศึกษาในอดีตที่พอจะมองเห็นกันได้ง่าย ๆ ก็คือการแก่งแย่งกันทางการเมือง ระหว่างฝ่ายอาณาจักร ที่จะเข้าไปครอบ ครอบควบคุมและดำเนินการจัดการศึกษาของ ประเทศต่าง ๆ ในยุโรป สหรัฐอเมริกา และ ประเทศสังคมนิยมทั้งหลาย เพื่อที่จะให้เกิด ความแน่ใจต่อฝ่ายผู้กุมอำนาจในการปกครอง ประเทศว่า สมาชิกของสังคมจะมีความรู้ความ เข้าใจและทักษะคติ (พฤติกรรม) ที่พึงประสงค์ ตามความต้องการของตน

ส่วนในสังคมไทยเรานั้นจะปรากฏว่าการ แก่งแย่งกัน ระหว่างฝ่ายอาณาจักรกับศาสนจักร นั้น เกือบจะไม่ปรากฏแต่จะออกมาเป็นลักษณะ ร่วมมือกันมาแต่อดีต และถึงแม้ว่าจะเป็นที่ยอมรับกันมาเสมอว่า วัดและสถาบันทางศาสนาได้ เป็นตัวจักรกลที่สำคัญยิ่งอีกตัวหนึ่ง นอกจาก

* แต่ในประเทศจีน (แผ่นดินใหญ่) ได้มีการขยายลึกลงอย่างกลับหัวกลับหางในช่วงหลัง การปฏิวัติ ครั้งใหญ่ทางวัฒนธรรม (2509) ว่า “ชีวิตคือการศึกษ และสังคมทั้งสังคมก็คือโรงเรียน”

พระราชวัง (อาณาจักร) ในการจัดการศึกษาให้กับสมาชิกของสังคม แต่ในทางปฏิบัติโดยเฉพาะตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้นมา อันถือว่าเป็นยุคแห่งการทำระบบการศึกษา (และระบบการบริหาร ปกครองประเทศ) ให้ทันสมัย (พ.ศ. 2411) จะปรากฏชัดว่าฝ่ายอาณาจักรจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือในการจัดการศึกษา การกำหนดนโยบาย ทิศทาง การปฏิบัติทางการศึกษาเสมอมา

แต่ถึงกระนั้น ทั้ง ๆ ที่มีการยอมรับความสำคัญของการศึกษาเช่นนี้ก็ตาม ก็ยังปรากฏว่า ในเรื่องของทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะทางรัฐศาสตร์เกือบทั้งหมดนั้น ความสนใจต่อปัญหาเรื่องการศึกษาเกือบจะไม่ปรากฏออกมาสู่สาธารณชนคนไทยเลย ส่วนทางด้านนักการศึกษาเอง แม้จะมีการรับรู้และเข้าใจ (อย่างน้อยก็ทางนิตินัย) ถึงความสัมพันธ์เช่นนี้ตลอดจนข้อบกพร่องของสาขาวิชาของตนเองก็ตาม ในทางปฏิบัติก็หาได้มีความพยายามที่จะสะท้อนความรู้ความเข้าใจนั้นออกมาอย่างเป็นรูปธรรมไม่ แต่ละฝ่ายจะคงลักษณะเป็นนักวิชาการที่เชี่ยวชาญในค่านิยมวิธีการในแต่ละสาขาที่พยายามจะจำกัด “อาณาเขตหวงห้าม” ของตนไว้ ไม่ยอมก้าวก้าวหรือให้ใครมาก้าวก้าวสาขาที่ตนถนัด จะเริ่มมีแนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงก็เมื่อไม่กี่ปีมานี้เองที่สภาพแวดล้อม

ทางการเมืองและสังคมของประเทศในช่วงก่อน 14 ตุลาคม 2516 จนถึงเหตุการณ์วิปโยค เมื่อ 6 ตุลาคม 2519 เริ่มกระตุ้นให้นักการศึกษาและนักสังคมศาสตร์รุ่นใหม่มองทะลุข้ามกำแพงแบ่งกันสาขาวิชาของตนเองออกไป ดังจะเห็นได้จากบทนำของวารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ว่าด้วยการ “ปฏิรูปแผนการศึกษาแห่งชาติ” ที่ว่า

“ได้มีเสียงเรียกร้องจากนักวิชาการ นักการศึกษาจากหน่วยงาน และส่วนราชการต่าง ๆ ตลอดจนนิสิตนักศึกษาให้มีการยกร่าง (แผนการศึกษาแห่งชาติ) ขึ้นใหม่เพื่อเป็นแผนแม่บท หรือหลักในการจัดและบริหารการศึกษาของประเทศให้สอดคล้องกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบัน” (วารสารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2518)

การเรียกร้องนี้ก็ระบุชัดว่าต้องการปฏิรูปการศึกษาเพื่อที่ระบบการศึกษาจะ “สามารถนำสังคมไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ในอนาคตได้” และโดยที่ “การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ตามวิธีการทางการเมือง ไม่ควรมีอิทธิพลหรือเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงในส่วนที่เป็นสาระสำคัญซึ่งถือเป็นหัวใจของการศึกษา”

แต่บทเรียนที่คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาอันเป็นผลผลิตของสภาวะแวดล้อมทาง

การเมืองที่จะเอื้ออำนวยให้ได้รับจาก “พายุทางการเมือง” ที่โหมกระหน่ำมาอย่างเป็นระบบ และเป็นระลอกในช่วง 3 ปี (2516-2519) นั้น น่าจะเป็นอุทกภัยอย่างดีแก่นักวิชาการทุกสาขาคลออกจนสาธารณชน โดยเฉพาะพวกที่มักจะยกป้าย “ความเป็นกลางทางวิชาการ” มาเป็นโล่คุ้มภัยให้กับตนเองและสาขาวิชาของตนว่า บัจฉัยและอิทธิพลของการเมืองนั้นอยู่นอกระยะของการศึกษาตลอดเวลา แม้กระทั่งกรรมการของคณะปฏิรูปการศึกษาเองหลาย ๆ คนที่ต่อมา ก็ถูกกลุมทางการเมืองพัดมาอยู่ในตำแหน่งสูงสุดในการบริหารการศึกษาแห่งชาติเอง ก็ดูเหมือนจะล้มหลักการและเจตนารมณ์แห่งการปฏิรูประบบการศึกษาไปเกือบสิ้น ไม่อาจจะ (หรือสมยอมที่จะไม่) แปรเจตนารมณ์อันสูงส่งเหล่านั้นให้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติได้จวบจนกระทั่ง “ความผันผวนทางการเมือง” จะค่อยสงบลงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถึง 3 ปี สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงเริ่มจะตระหนักขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งว่า “สภาพความเป็นจริงทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสังคม และการปกครองของแต่ละประเทศเป็นพื้นฐานในการกำหนดนโยบาย และแนวทางในการจัดการศึกษา” โดยที่ได้มีการตอกย้ำถ้อยคำที่ชี้ถึงความสำคัญของการศึกษา ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการเสริมสร้างความสามารถความ

เจริญของบุคคลและการส่งเสริมการพัฒนาประเทศ “ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง” (สีปพนนท์ เกตุทัต, 2522) และมีการระบุดังไปอย่างชัดเจนว่า “กิจกรรมในโรงเรียน (หรือสถาบันการศึกษา) จะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมนั้น ๆ ที่โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่ง.... ทั้งนี้เพราะว่าถ้าศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมทั้งหมดของโรงเรียนแล้วจะสะท้อนถึงค่านิยม แนวการบริหาร ลักษณะการสื่อสาร ลักษณะของเศรษฐกิจและอื่น ๆ ของสังคม ที่โรงเรียนได้หลอมลงมาเป็นขบวนการศึกษาและ กิจกรรมประจำวันในโรงเรียนนั้น ๆ” (สีปพนนท์ เกตุทัต, 2522 หน้า 12)

ด้วยเหตุนี้การกล่าวว่าการศึกษากับการเมืองนั้นเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงเป็นการกล่าวถึงสิ่งที่ชัดเจนในตัวของมันเองอยู่แล้วเท่านั้น จึงสมควรที่นักการศึกษาเอง ตลอดจนนักวิชาการสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ชอบอ้างความเป็นกลางของการศึกษา จึงจะได้ตระหนักไว้ ไม่มองข้ามปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งที่จะเข้าไปมีบทบาทสำคัญบทบาทหนึ่ง ในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองและกระบวนการพัฒนาประเทศให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้ง ๆ กันเอาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนแล้ว แผนเล่าเสียที่

การศึกษากับการเมือง : อะไรเป็น เครื่องมือ อะไรเป็นแม่บท

ชนชาวกรีกสมัยโบราณดูเหมือนจะซาบซึ้งถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างการศึกษา
กับการเมืองเป็นอย่างดี จากหลักฐาน ข้อเขียน
เรื่อง “Politics” ของอริสโตเติลที่ทั่วโลกรู้จัก
กันดี ส่วนใหญ่ก็พูดถึงเรื่องการศึกษา (Smith
1971, pp. 99-100) ข้อเขียนเรื่อง “The
Republic” ของเพลโตเองก็ยอมรับกันทั่วไป
รวมทั้งตัวรัฐโซเองว่าเป็นเรื่องราวที่ว่าด้วยการ
ศึกษาไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนมากที่สุดเท่าที่เคยมี
ผู้บันทึกลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Wayper,
1967, p. 30) จากจินตนาการของเพลโตเอง ที่
ว่าด้วยเรื่อง “รัฐในอุดมคติ” ก็ได้ระบุไว้อย่าง
ชัดเจนว่า รากเงาของปัญหาและความทุกข์ยาก
ของมนุษย์ก็คือการศึกษาที่บกพร่อง เมื่อใดที่
การศึกษาของสังคมมีลักษณะสมบูรณ์แบบขั้น
เราจะพบว่า กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งข้อห้ามและข้อ
กำหนดให้กระทำของสังคมก็จะไม่จำเป็นอีกต่อไป
ดังคำกล่าวที่ว่า “หากผู้ปกครองเป็นคนดี
แล้ว กฎหมายก็ไม่จำเป็น หากผู้ปกครองชั่วร้าย
กฎหมายต่างๆ ก็จะไร้ประโยชน์ไร้ความหมาย”
ซึ่งในกรณีนี้ หากมองคุณภาพความเป็นจริง
ในสังคมไทยเราทั้งที่ผ่านมาและขณะนี้แล้ว
ที่ลักษณะของ “นโยบายย่อมอยู่เหนือเหตุผล
พวกตนอยู่เหนือกฎหมาย” ยังครอบงำสังคม

อยู่แล้ว คำกล่าวเช่นนี้ ออกจะเป็นจริงอยู่ไม่
น้อย เพลโตเองถึงกับเสนอว่า ผู้ปกครองที่ดี
ของประเทศควรจะเป็นผู้ปกครองประเภท
“Philosopher-King” โดยจัดการศึกษาที่ถุก
ต้องให้กับผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองตลอดจนเสนอ
วิธีป้องกันมิให้ผู้ปกครองกลายเป็นทรราช

ในกรณีนี้มีข้อนำสังเกตอยู่ประการหนึ่ง
ที่ว่า การแบ่งแยกคนตามหน้าที่และสติปัญญา
ตามที่รัฐกำหนดนั้นและเลือก จัดการศึกษาให้
แก่คนแต่ละระดับนั้น ออกจะมีใช่เป็นหลักการ
ทางประชาธิปไตยนัก แต่เราก็จะไม่มาถกกัน
ว่าวิธีการนี้เป็นประชาธิปไตยหรือไม่โดยเฉพาะ
ในยุคที่มีการใช้คำว่า ประชาธิปไตยกันแบบ
ฟุ่มเฟือยและอย่างสับสนนี้ แต่สิ่งที่เห็นได้ชัด
ก็คือ หลักการดังกล่าวมาแล้วที่ว่า “หากคุณ
ต้องการสิ่งใดในรัฐ จงใส่มันเข้าไปในโรงเรียน”
นั่นเอง

เพราะฉะนั้น นอกเหนือไปจากการยอมรับ
รับบทบาท-สถานภาพของการศึกษาซึ่งที่กล่าว
มาแล้ว คำตอบอีกส่วนหนึ่งของคำถามที่ว่า
ระหว่างการศึกษากับการเมือง อะไรเป็นแม่
บทอะไรเป็นเครื่องมือ? นั้นจึงขึ้นอยู่กับโลก
ทัศน์ ความเชื่อ ข้อสมมติฐานเบื้องต้นของคน
มองแต่ละคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งในหลาย ๆ กรณี
จะมีได้เป็นเรื่องราวของเหตุผลหลักฐานข้อเท็จจริง
แต่จะเป็นเรื่องของศรัทธา (Faith) เบื้องต้น

ที่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ยังไม่สามารถเจาะถึงได้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าความคิดความเชื่อ ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับคน สังคม การเมืองกับการศึกษาของผู้คนจะมีมากมายพอ ๆ กับจำนวนประชากรของโลกก็ตาม ความหลากหลายนั้นก็ยิ่งพอที่จะจัดหมวดหมู่ใหญ่ ๆ ได้ พอที่จะศึกษาถึงระบบโครงสร้างทางความคิดที่สำคัญๆ ได้ 2 ประเภทใหญ่* (ดูตารางในหน้า 18-20)

ในทางปฏิบัติในโลกเสรีนิยมนั้น แนวความคิดประเภทแรก (สภาวะสมดุลย์) ได้มีอิทธิพลเหนือประเภทที่สองมากและส่งผลกระทบต่ออันยังประเทศไทยที่สังกัดอยู่ในค่ายนี้ไปโดยปริยายซึ่งจะไม่น่าประหลาดใจอันใดเลยเมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงที่ว่าตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมา (พ.ศ. 2411) เราได้รับเอาแนวความคิดทฤษฎีและการปฏิบัติทางการศึกษาส่วนใหญ่มาจากยุโรปตะวันตกสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นมาตลอด จนดูเหมือนว่าสิ่งที่เราทำอยู่ทุกวันนี้ในวงการ

การศึกษาและวงการอื่น ๆ เป็นไปโดยธรรมชาติและมีอยู่เพียงประเภทเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ที่โลกตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้ส่ง “ผู้เชี่ยวชาญ” และ “ที่ปรึกษา” ทางการศึกษาและดำเนินการ “พัฒนา” ต่างๆ เข้ามาในประเทศเป็นจำนวนมาก การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและเนื้อหาของการจัดการศึกษาของเราจึงเดินตามแนวทางหลักของประเทศเหล่านั้นเป็นส่วนใหญ่ แม้กระทั่งการปฏิรูปการศึกษาในช่วง 2517-2520 เราก็ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ (ดูวารสารสำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2518) แต่ก็มีใช้ว่าจะไม่มีร่องรอยของแนวความคิดประเภทที่สอง (สภาวะขัดแย้ง) อยู่เลย (อภิชัย พันธเสน, 2518) อย่างไรก็ตามในสภาพแวดล้อมทางความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมแบบไทย ๆ นั้น แนวความคิดประเภทนี้เกือบจะไม่มีโอกาสที่จะก่อตัวขึ้นอย่างเข้มแข็งได้เลย เพราะฉะนั้นน่าจะทำความเข้าใจเบื้องต้นต่อหลักการ แนวคิด ความเชื่อ

* การสรุปความหลากหลายทางด้านแนวคิดทางการศึกษากับสภาวะแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมต่อไปนี้ เป็นการสรุปใจความจากข้อเขียนที่สำคัญ 2-3 ชิ้น ดังต่อไปนี้คือ Rolland G. Paulston, *Conflicting Theories of Social and Educational Change: A Typological Review*, World Bank Staff Working Paper, October 1975; George J. Papagiannis, Steven J. Klees, and Robert N. Bickel, “Toward A Political Economy of Educational Innovation,” *Review of Educational Research*, Summer, 1982 (Vol. 52, No. 2, pp. 245-290)

ข้อสมมติฐานเบื้องต้นของทั้งสองแนวความคิดนี้ไว้บ้าง เพื่อที่ว่าจะทำให้โลกทัศน์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและยังสนใจต่อพัฒนาการของการศึกษาพอสังคมไทยก็จะได้กว้างขึ้นบ้าง

แนวความคิดแบบสภาวะสมดุลยััน

รวมถึงทฤษฎีทั้งหลายที่ยึดหลักการของพัฒนาการทางชีววิทยามาใช้ในการ “อธิบาย” การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการศึกษาในแง่ของการขยับขึ้นตอนของการแบ่งแยกภาระหน้าที่และความชำนาญพิเศษขึ้นสู่ขั้นตอนที่สูงกว่า ในแนวความคิดนี้ การศึกษาในฐานะที่เป็นโครงสร้างเชิง “บูรณาการ” ก็จะมีหน้าที่ชัดเจนไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพของโครงสร้างใหญ่และมีหน้าที่ในเชิงเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่ “ง่าย ๆ” “ล้าหลัง” ไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อน “ทันสมัย” กว่า เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างส่วนอื่น ๆ ของสังคมที่นับวันจะสลับซับซ้อนและแบ่งซอยหน้าที่เฉพาะมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แบบอย่าง” ของสังคมอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและทางวัตถุและเป็นสังคมที่ “มนุษย์” ได้สามารถควบคุมธรรมชาติได้อย่างไม่เคยมีมาก่อน” นั้น ควรจะเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามของชาติที่กำลังพัฒนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการการศึกษาเพราะเป็นลู่ทางที่แจ่มใสดุที่สุดที่จะทำให้มนุษย์ (ในโลกกำลังพัฒนา) มีศักดิ์

ศรีและได้รับสวัสดิการ” ที่ดี หรืออีกนัยหนึ่งเป็นแนวความคิดประเภทนักล่าอาณานิคมยุคใหม่ที่ว่าจะอะไรที่ดีสำหรับประเทศที่พัฒนาแล้ว ย่อมดีสำหรับประเทศกำลังพัฒนานั่นเอง

สำหรับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นั้นจะเน้นหนักถึงความสัมพันธ์แบบผสมกลมกลืนกันระหว่างองค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของระบบสังคมตลอดจนเน้นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปและราบเรียบหรือที่เรียกกันว่า เป็นทฤษฎีพัฒนาการในยุคใหม่ที่เน้นถึงเรื่องกลไกลในการปรับตัวให้เข้าสู่สภาวะสมดุลย์ที่แต่ละสังคมมีอยู่ในการที่จะดำรงไว้ซึ่ง “สภาวะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” นั่นเอง การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่มีใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงปรับตัวเข้ากับสภาวะใหม่ และแบบที่ละเอียดละน้อย ก็จะได้ถือว่าเป็นเรื่องนอกระบบส่วนการขัดแย้งกันระหว่างระบบย่อยหรือภายในตัวแต่ละระบบเอง ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่มิพึงประสงค์และเป็น คับ นี้ ซึ่งถึงการแตกสลายของระบบสังคมในกรอบของทฤษฎีนี้ ประเด็นความไม่เท่าเทียมกันในระบบสังคมและระบบการศึกษานั้นจะเป็นที่ยอมรับกันโดยปริยายว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีความกว่า ระเบียบคุณค่าและค่านิยมส่วนใหญ่ของสังคมจะสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และจะเป็นผลดีต่อสมาชิกสังคมทั้งหมด ทั้ง

แนวความคิดหลัก	ทฤษฎีพัฒนาการ (Evolutionary)	เงื่อนไขสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	เหตุผลหลักในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	ขอบเขตและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	เป้าประสงค์หลักที่แสวงหา
สถานะสมดุล Equilibrium	พัฒนาการยุคใหม่	สภาพความพร้อมที่จะพัฒนา	แรงกดดันที่จะต้องพัฒนาการไปสู่ขั้นของการพัฒนาที่สูงขึ้นไปอีก	ค่อยเป็นค่อยไปและการปรับตัวของส่วนต่างๆ ตามกฎของ "ประวัตินิติศาสตร์ธรรมชาติ"	ขั้นตอนใหม่ของการพัฒนาการของสถาบันและการปรับตัวสู่สภาวะใหม่
		ความพึงพอใจที่มีต่อขั้นตอนของพัฒนาการที่เป็นอยู่	เพื่อสนับสนุนความพยายามที่จะสร้างชาติให้ทันสมัย	"การสร้างสถาบัน" โดยอาศัยรูปแบบจากตะวันตกตลอดจนความช่วยเหลือผ่านทางต่างๆ จากตะวันออก	ขั้นตอนใหม่ของการแยกแยะและความชำนาญพิเศษของสถาบันการศึกษาที่มีระดับ "สูงกว่า" ที่เป็นอย่างยิ่ง
	โครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalists)	ความจำเป็นที่ต้องมีโครงสร้างและหน้าที่ใหม่	มีการกระตุ้นให้ระบบสังคมเปลี่ยนแปลงโดยวิธีการศึกษาแบบโครงการมือ ภาวะคุกคามจากภายนอก	การปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไปของสถาบันที่ขึ้นอยู่กับโครงสร้างบางคราวก็เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่โตกว้างขวาง	สภาวะปรับตัวให้คงที่หรือสภาวะสมดุลใหม่ในตัวของ "ทรัพยากรมนุษย์" และ "การพัฒนาประเทศ"
	ว่าด้วยระบบ (Systems)	ความชำนาญพิเศษในเรื่องการ "จัดระบบ" การตัดสินใจทาง "มีเหตุผล" และ "การประเมินความต้องการ"	ความจำเป็นที่จะต้องประสิทธิภาพให้กับระบบและเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อแก้ไขข้อผิดพลาดของระบบ	"การแก้ปัญหา" เติงสร้างสรรคในระบบที่เป็นอยู่เช่นวิธีการ "วิจัยและพัฒนา" ฯลฯ	ประสิทธิภาพมิติใหม่ เช่น ด้านทุน/กำไร และการยอมรับนวัตกรรมต่างๆ

แนวความคิดหลัก	ทฤษฎี มาร์กซิสต์	เงื่อนไขสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ความตระหนักของชนชั้นปกครองที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนมืออำนาจปกครองไปสู่ระบบสังคมนิยม และนักปฏิรูปการศึกษา	เหตุผลหลักในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เพื่อปรับความสัมพันธ์ทางการผลิตทางสังคมที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบการศึกษา	ขอบเขตและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การปรับตัวแบบค่อยเป็นค่อยไปภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกสังคมหรือการปฏิรูปโครงสร้างอย่างฉับพลันรุนแรงโดยมีแนวความคิดทางลัทธิมาร์กเป็นหลัก	เป้าประสงค์หลักที่เสนอแนะ เพื่อผลิตชนชั้นกรรมาชีพแบบสมบูรณนิยม หรือ “คนสังคมนิยม” ใหม่ขึ้นในสังคม
แนวความคิดหลัก	มาร์กซิสต์ยุคใหม่	อำนาจและความตื่นตัวทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นของชนชั้นกรรมาชีพ	เสียงเรียกร้องของวอยดิชธรรมและความเท่าเทียมกันทางสังคม	การปฏิรูปสังคมระดับประเทศโดยผ่านสถาบันและกระบวนการ “ประชาธิปไตย” ต่าง ๆ	ขจัด “อภิสิทธิ์ทางการศึกษา” และ “ลัทธินิยมผู้นำผู้ปกครอง” ตลอดจนสร้างสังคมที่เท่าเทียมกันมากขึ้น
สถานะขัดแย้ง (Conflict)	การพัฒนาวัฒนธรรมใหญ่ (Cultural Revitalization)	กระบวนการฟื้นฟูแบบสร้าง “วัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา” มีความอดกลืนต่อกระบวนการค่านิยมที่ “ผิดแปลก” ออกไปและโครงการของ	การปฏิเสศการศึกษาแบบที่ขึ้นอยู่กับการยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่ตายตัวซึ่งเสริมให้ขบวนการบรรลุเป้าหมายทางไว้	สร้างโรงเรียนใหม่ขึ้นมาทดแทนหรือสร้างสถานะแวดล้อมทางการศึกษาที่เกื้อหนุนและท้าทาย ขบวนการยึดอำนาจรัฐได้จะมีการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์และ	ปลูกฝังระบบค่านิยมแบบใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการในการแสวงหาโครงการฝึกอบรมสมาชิกใหม่ของสังคมตลอดจนความต้องการที่จะร่วมมือร่วมใจกัน

แนวความคิดหลัก	ทฤษฎี	เงื่อนไขสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	เหตุผลหลักในการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	ขอบเขตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา	เป้าประสงค์ที่สะท้อนแนวทาง
	โลกพระศรีอารีย์แบบอนาวิวิธ (Anarch-sitics Utopia)	ทางการศึกษาแบบแปลก ๆ ต่าง ๆ สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเติบโตของความคิดวิพากษ์และ ความหลากหลายทางสังคม	ปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากพันธนาการของสังคมและสถาบัน, เสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และ “การศึกษาตลอดชีวิต”	โครงสร้างทางการศึกษาอย่างพลิกสังคัม ให้แต่ละโครงการที่มีอยู่มี “เสรีภาพ” ตลอดจนแต่ละสถาบันต่าง ๆ หรือสร้างรูปแบบและสถานะแวดล้อมของการเรียนรู้เพื่อสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้” คมแห่งการเรียนรู้”	การพัฒนาชุดเวลาตัวเองและการมีส่วนร่วม การให้ท้องถิ่น ความคุ้มครองตนเอง และ ทักษะการต่าง ๆ ตลอดจนการจัดการชีวิตการกตขีเอารัดเอาเปรียบและสามารถเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

เพราะว่า “การอยู่รอดของปัจเจกบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับ การอยู่รอดและความอยู่ดีกินดีของสังคมนั่นเอง” ส่วนในด้านการศึกษานั้น ทฤษฎีนี้ถือว่าการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ทางการศึกษาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใหญ่ในโครงสร้างของระบบคุณค่านิยมของสังคมทั้งสังคมและโรงเรียนก็จะได้รับมอบหมายภารกิจใหม่ ๆ ตามนั้นไปด้วย

ส่วนทฤษฎีว่าด้วยระบบนั้น ในส่วนที่พูดถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาก็จะยืมแนวทางในการอธิบายหลัก ๆ มาจากสองทฤษฎีก่อน แต่พัฒนารูปแบบเฉพาะขึ้นมาเป็นเทคนิคสำหรับการตัดสินใจและสำหรับการผลิตนวัตกรรมต่าง ๆ ที่จะใช้ได้ในกระบวนการเรียน การสอนเพื่อแก้ไขสภาวะที่ระบบ “ไม่ทำหน้าที่” ที่ควรจะทำ หรือทำอยู่แต่ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นการนำเอานวัตกรรมทางการศึกษาเข้ามาใช้ จึงเท่ากับ เป็นการเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ โดยไม่เสนอให้ปรับปรุงโครงสร้างค่านิยม แต่จะเน้นถึงการค้นคว้าวิจัย การพัฒนาเพื่อปรับปรุงสภาวะที่เป็นอยู่ ฯลฯ

แนวความคิดหลักที่ว่าด้วยความขัดแย้งนั้น ต่างก็เน้นถึงสภาวะไร้เสถียรภาพที่มีอยู่เสมอในระบบสังคมต่าง ๆ ตลอดจน

การขัดแย้งกันในเรื่องของค่านิยม ทฤษฎีการและอำนาจ ทฤษฎีมาร์กซิสต์และมาร์กซิสต์ใหม่จะตอกย้ำทางด้านความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้ครอบครอง ปัจจัยทางการผลิตกับผู้ใช้งานแรงงานและความขัดแย้งต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ในค่านิยม “แนวความคิดที่ครอบงำสังคมอยู่จึงเป็นแนวความคิดของชนชั้นที่ยึดกุมอำนาจรัฐและอำนาจเศรษฐกิจของสังคมนั้น ๆ” นั่นเอง ส่วนทฤษฎีการฟื้นฟูทางวัฒนธรรมก็จะเน้นถึงระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และทฤษฎีโลกพระศรีอารยย์แบบอนารยะ นั่นก็จะพูดถึงการขัดแย้งที่เกิดจากตัวสถาบันที่กดขี่และธรรมชาติมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์แบบไป

เกี่ยวกับทฤษฎีมาร์กซิสต์นั้นส่วนใหญ่แล้วทางยุโรปตะวันตกจะถือว่าเป็นระบบทฤษฎีและปรัชญาที่มีความชอบธรรมแจกเช่นทฤษฎีเสรีนิยมหรืออนุรักษนิยมเสมอมา ไม่ว่าผู้มองจะมีจุดยืนทางการเมืองทางอุดมการณ์แบบใดก็ตาม ซึ่งผิดกับในสหรัฐอเมริกาที่ได้พยายามปฏิเสธความชอบธรรมพื้นฐานของระบบความคิดนี้มาตลอด เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า ในสังคมไทยเราเอง ซึ่งเป็น “ส่วนเกิน” ของสังคมอเมริกันนั้นก็ได้มีการปฏิเสธระบบความคิดนี้มาตลอดเช่นกัน และเกือบจะไม่เข้าใจเอาเสียเลยเมื่อทฤษฎีนี้เสนอว่า “การ

ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางอุดมการณ์ ที่ชนชั้นปกครองใช้ควบคุมและธำรงไว้ ซึ่ง การกดขี่เอารัดเอาเปรียบคนส่วนใหญ่ การไม่ เข้าใจหรือพยายามไม่เข้าใจนี้ หาใช่เป็นเพราะ นักคิดนักการศึกษาไทยเข้าใจทฤษฎี น้อย่างดี และสรุปว่าเป็นทฤษฎีที่เหลวไหลไม่แต่ส่วน หนึ่งเป็นเพราะความสำเร็จของระบบการศึกษา ของเราเองที่ (ในฐานะที่เป็น “ส่วนเกิน” ของ ระบบ แนวความคิดแบบอเมริกัน) ปลุกฝัง ความคิดความเชื่อที่ว่า ทฤษฎีหรือแนวความ คิดใดที่นอกเหนือไปจากแนวความคิด ประเภท ที่ว่าด้วยสภาวะสมดุลง่ายแล้วไม่มีอีกแล้วหรือถ้ามี ก็เรื่องเหลวไหล เพื่อเจ้า ฯลฯ

จากบทบทวนคร่าว ๆ นี้ คงจะพอ เห็นชัดขึ้นว่า นักคิดนักการศึกษา นักวิชาการ หรือคนธรรมดาทั่วไป ย่อมจะตอบคำถาม ที่ว่าระหว่างการศึกษากับการเมืองอะไรเป็นแม่ บทอะไรเป็นเครื่องมือไปหลาย ๆ ทางแล้ว แต่ผู้ตอบผู้มอง บังเอิญจะมีความ คิดความเชื่อ พื้นฐานที่จะจัดได้ว่าตกอยู่ในทฤษฎีใด แนว ความคิดหลักใดสำหรับบุคคลประเภทยี่สิบคือ เรื่องของ “ความเป็นกลาง” นั้น น่าจะเข้าใจว่า

“ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย ในตัวของมันเองสะท้อนถึงโลกทัศน์แบบ ใดแบบหนึ่ง ตลอดจนการยอมรับวิถี

ปฏิบัติแบบใดแบบหนึ่ง เพื่อให้บรรลุ เป้าหมายของความพยายามนั้น ๆ เสมอ ข้อสมมติฐานเบื้องต้นเหล่านั้นเองที่กลาย มาเป็นฐานของการเลือกปฏิบัติวิธีใดวิธี หนึ่ง ทั้งที่จงใจและไม่จงใจและด้วยเหตุ นั้นเอง ข้อสมมติฐานเหล่านั้นเองจึงเป็นแม่ บทของการตัดสินใจในทางปฏิบัติเสมอ เพราะฉะนั้นตราบตาที่ผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถมองเห็น หรือเข้าใจ ข้อสมมติฐานเบื้องต้นทั้งหลายตลอดจน ผลกระทบของมันแล้ว เขาก็ไม่สามารถ จะค้นพบทางเลือกหรือยุทธศาสตร์สำหรับ การเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพชนิด หลากหลายได้ (Paulston, 1976, p. 3)”

และในขณะเดียวกันนักการศึกษาและนัก วิชาการไทยโดยทั่วไป ควรจะตระหนักเสียที่ว่า ไหน ๆ เราก็ได้ตกเป็น “อาณานิคมทาง ปัญญา” ของประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและ พยายามเดินตามแนวคิดทางการศึกษาหรือทาง ด้านการพัฒนาอื่น ๆ มาตลอด (แม้ว่าใน หลาย ๆ กรณีจะล่าช้ากว่าเขาราว ๆ 10 หรือ 20 ปีเสมอ) ก็ควรจะได้รับทราบถึงวิวัฒนาการ ร่วมสมัย ทางวิชาการของเขาเสียที่ว่าในขณะนี้ สถานภาพของแนวความคิดหลักทั้งสองแนว ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ อยู่ในขั้นตอนใด

จากการศึกษาเปรียบเทียบของ พอลสตัน ที่ทำให้กับธนาคารโลก (Paulston, 1975, pp. 66) เกี่ยวกับเรื่องนี้ตลอดจนวิวัฒนาการของการปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ เขาได้สรุปไว้ว่า

1. ข้อเสนอให้มีการปฏิรูปการศึกษาตลอดจนยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปต่าง ๆ ให้อาศัยมีลักษณะสัมพันธ์อย่าง หรือคัดเลือกเฉพาะของดีไม่ แต่เกิดจากอคติเบื้องต้นของผู้มีส่วนร่วมต่างหากที่นำไปสู่ข้อคิดข้อเสนอทางทฤษฎีหรืออุดมการณ์แบบใดแบบหนึ่ง แต่ก็ทำให้ได้มีการยอมรับกันอย่างเปิดเผยในข้อเสนอแผน หรือยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปเหล่านั้นไม่

2. เกือบจะไม่มี การพูดถึงเรื่องของโครงสร้างของอำนาจบทบาทของอุดมการณ์เลยในข้อเสนอต่าง ๆ ในการปฏิรูปการศึกษาไม่ว่าจะในขั้นตอนของการบริหาร การเมืองและการค้นคว้าวิจัยพัฒนา ฯลฯ

3. เพราะฉะนั้น ผลลัพธ์ที่ออกมาของข้อเสนอและยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปการศึกษา เหล่านี้จึงเป็นข้อเสนอที่แคบ ๆ และมีลักษณะเป็นการประเมิณงานด้าน “เทคนิค” เสียส่วนใหญ่ว่า ทำไมการปฏิรูปจึงต้องมีขึ้น และจะเกิดขึ้นในลักษณะใด

โดยหลีกเลี่ยงการชี้ออกมาให้ชัดแจ้งถึงปัจจัย “ภายนอก” ที่นำไปสู่การขัดแย้งกันว่าอะไรควรเป็นความสำคัญอันดับแรกของการ

ปฏิรูป หลีกเลี่ยงการวิเคราะห์ถึงบทบาทของอุดมการณ์ที่มีอยู่ที่พยายาม “สร้างความชอบธรรม” ให้กับความไม่เท่าเทียมกันในระบบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการปฏิรูปอยู่ ฯลฯ

4. ข้อเสนอในการปฏิรูปส่วนมากมักจะถือเอานโยบายและเป้าหมายที่ระบุไว้ในแผนการปฏิรูปการศึกษาราวกับว่าเป็นข้อเท็จจริงแล้ว โดยไม่ประเมินอย่างรอบคอบว่า ตัวของการปฏิรูปเองนั้นจริง ๆ แล้ว ช่วยให้บรรลุผลตามที่ตั้งเป้าไว้หรือไม่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของสหรัฐอเมริกา Paulston กล่าวสรุปถึงการต่อสู้ของสองแนวความคิดหลักกันไว้อย่างน่าฟังว่า

“ในขณะที่สังคมอเมริกันกำลังก้าวไปสู่ขั้นตอนของการเจริญเติบโตแบบจำกัดนั้น การแข่งขันกันอย่างสูงเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำกัดจำเขี่ย ตลอดจนการที่แต่ละชนชั้นแต่ละชาติพันธุ์ก็มีการตื่นตัวตระหนักในผลประโยชน์ของชนชั้นและชาติพันธุ์ของตัวเองมากขึ้นนั้น ความถูกต้องความน่าเชื่อถือของทฤษฎีทั้งหลายในแนวความคิดแบบสภาวะสมมูลนั้น จึงต้องเผชิญกับการโจมตีอย่างหนักจากทุกด้าน และโดยที่แนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ในแนวความคิดนี้มีข้อจำกัดมากในการ

อธิบายถึงเรื่องของความขัดแย้งในการ
ประเมินการปฏิรูปนี้ จึงยังต้องเพิ่มความ
พยายามมากขึ้นในการที่จะต้องแข่งขันกับ
แนวความคิดอื่น ๆ ที่ว่าด้วยเรื่อง การ
ปฏิรูป การศึกษาและการเปลี่ยนแปลง
สังคม”

Papagiannis และคนอื่น ๆ เองก็ได้สรุปไว้
ทำนองเดียวกันว่า

“แม้ว่าแนวความคิด (ประเภทสภาวะ
สมดุลง) นี้จะครอบคลุมเป็นใหญ่ในโลก
ตะวันตกอยู่ก็ตาม แต่ก็ได้มีการท้าทายต่อ
ข้อสมมติฐานเบื้องต้น และโลกทัศน์
ทั้งหมดของแนวนั้นเสมอมา ข้อท้าทาย
พื้นฐานที่สุด ดูเหมือนจะมีรากฐานมาจาก
ความสนใจเกี่ยวกับเรื่อง ความเท่าเทียม
กันมาก การแบ่งแยกระหว่างประสิทธิภาพ
ความเท่าเทียมกันอย่างเด่นชัดของทฤษฎี
ทางเศรษฐศาสตร์คลาสสิกยุคใหม่ ก็คือ

การที่นักสังคมวิทยาพยายามวิเคราะห์เรื่อง
การจำแนกชั้นทางสังคมและการเคลื่อน
ย้ายทางสังคม ไปในลักษณะแบบเป็น
กลาง ๆ ก็คือ โดยที่ในหลาย ๆ กรณี ถึงกับ
ให้ความชอบธรรมต่อความไม่เท่าเทียมกัน
ระหว่าง บัณฑิตบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจน
จนระหว่างประเทศนั้น ในตัวของมันเอง
ก็ได้ออกให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่าง
กว้างขวางมากขึ้น ๆ” (Papagiannis
1982, p. 252)*

กรณีของประเทศไทย

แม้ว่าจะมีการยอมรับกันโดยปริยายว่า
ระบบการศึกษาของไทยเราโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ตั้งแต่ยุคสมัยของการปฏิรูปครั้งใหญ่ในสมัย
รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เป็นเครื่องมือที่จะรับ
ใช้เป้าหมายทางการเมือง (ทำให้ประเทศทันสมัย
เพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ
ที่เจริญกว่า) และเศรษฐกิจ สังคม (โดยเฉพาะ

* นอกจากนั้นยังมีผลงานที่มีคุณค่าของนักคิดนักทฤษฎีประเภทแนวความคิดที่ว่าด้วยความขัดแย้งที่ทั้ง Papa-
giannis และ Paulston ได้อ้างอิงถึงมากมาย แต่ผู้เขียนจะขอคัดมาเฉพาะบางรายที่มีอยู่กับมือเท่านั้นเพื่อประกอบ
การพิจารณา คือ Martin Carnoy, *Education As Cultural Imperialism*, David McKay
Company, Inc., New York 1974; Jerome Karabel and A.H. Halsey, eds., *Power and
Ideology in Education*, Oxford University Press New York, 1977; M. Carnoy, ed.,
Schooling in a Corporate Society, David McKay Company, Inc., New York; M.
Carnoy and Henry M. Levin, eds., *The Limits of Educational Reform*, David
McKay Company, Inc., New York, 1976; Ira Shor, *Critical Teaching and Every-
day Life*, South End Press, 1980; Jonathan Kozol, *The Night Is Dark and I
am Far From Home : A Chilling Indictment of Our Public School System*,
Bantam Books, New York, 1977.

อย่างยิ่งภายหลังการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
 ต่อมาสังคมของประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็น
 ต้นมา) จนกระทั่งมีผู้ประเมินสรุปเอาไว้อย่าง
 ชัดเจนว่า “ในยุคกล้าอาณานิคมนั้นการศึกษา
 ของเรามีบทบาทสำคัญมากในการผลิตบุคลากร
 ที่มีทั้งโลกทัศน์และทักษะในการบริหารประเทศ
 ให้รอดพ้นยุทธการถูกล่าไปเป็นเมืองขึ้น.... และ
 เมื่อยุคผ่านไป ภารกิจของการศึกษาจึงมีขึ้น
 เพื่อผลิตคน-ทักษะใหม่อีก เพื่อทำประเทศให้
 ทันสมัย และปกป้องอธิปไตยของประเทศ
 สยาม” (Nathalang, 1970) ก็ตาม การ
 วิเคราะห์ บทบาทของการศึกษาโครงสร้างของ
 สถาบันทางการศึกษา ปรัชญาจุดมุ่งหมาย
 ข้อสมมติฐานเบื้องต้น ตลอดจนการจัด
 หลักสูตร การเรียนการสอน การประเมินผล
 ฯลฯ จากยุคหนึ่งมาก็ยังเป็นการวิเคราะห์ที่ตก
 อยู่ในกรอบของทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่จัดได้ว่า
 อยู่ในแนวความคิดประเภทที่ว่าตัวสภาวะ
 สมดุลย์อยู่นั่นเอง แม้ว่าวาทศิลป์ของนโยบาย
 และเป้าหมายที่ระบุไว้ของแผนการศึกษา
 แห่งชาติสมัยใหม่ (ตั้งแต่แผน ฯ ปี พ.ศ. 2523)
 จะระบุไว้เสมอว่า การศึกษาจะช่วยสร้าง
 พลเมืองที่มีโลกทัศน์แบบประชาธิปไตยก็ตาม
 แต่ข้อเท็จจริง ในทางปฏิบัติจวบจนทุกวันนี้
 จะเป็นไปตามประโยชน์นโยบายหรือไม่ ก็ลอง
 ไตร่ตรองใคร่ครวญกันดู แม้กระทั่ง “คณะ

ราษฎร” ที่ทำการยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลง
 (รูปแบบ) ของการปกครองครั้งใหญ่ในปี 2475
 เองก็นำเอาเรื่องของการศึกษามาเป็นเงื่อนไข
 ในการร่างรัฐธรรมนูญที่ให้ร่างไว้ซึ่งสมาชิก
 รัฐสภาประเภทสอง (แต่งตั้ง) เพื่อเป็นพี่เลี้ยง
 แก่สมาชิกประเภทเลือกตั้ง และจะยกเลิก
 สมาชิกประเภทสองก็ต่อเมื่อราษฎรออกเสียง
 เลือกตั้งจะมีการศึกษาจบชั้น ประถมศึกษาสาย
 สามัญ (4 ปี) มากกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิ
 ออกเสียงทั้งหมดโดยกะไว้ว่าจะใช้เวลา 10 ปี
 ก็ตามแต่จากบัดนั้นมาจนบัดนี้ก็เป็นเวลา 50 ปี
 พอดีแล้วสมาชิกประเภทสองของรัฐสภาไทยก็
 ยังคงมีอยู่ และไม่มีวีแววว่าจะยกเลิกหรือถูก
 วิจารณ์อำนาจอันใดมากมายไปเลย จึงน่าจะ
 เป็นอุทธานรณอย่างที่ว่า คณะผู้ยึดปกครอง
 ประเภทตลอดจนชนชั้นที่ได้เปรียบทั้งทาง
 เศรษฐกิจและสังคมของประเทศย่อมต้อง
 พิจารณาเห็นถึงความสำคัญของเรื่องการศึกษา
 ต่ออนาคตทางการเมือง ของประเทศเป็น
 อย่างมาก หากมีการยกเลิกสมาชิก รัฐสภา
 ประเภทนี้ไป และปล่อยให้สมาชิกประเภท
 เลือกตั้งตลอดจน ผู้ที่มีการศึกษาทั้งหลาย
 (บางส่วน) ได้มีโอกาสเป็นกระจกเงาสะท้อน
 ถึงสภาวะความเป็นจริงของสังคมในทุก ๆ ด้าน
 จริงแล้ว โอกาสที่ชนชั้นที่ได้เปรียบของสังคม
 ไทยจะครอบครองสถานภาพอภิสิทธิ์ของตน

ตลอดไปคงจะเป็นไปได้ไม่น้อยลง ๆ และอาจจะ
สิ้นคลอนไปในที่สุด

เพราะฉะนั้น จึงจะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะ
เป็นไปโดยจงใจหรือไม่ก็ตาม แนวคิดและ
ทฤษฎีทางการศึกษา ทางการเปลี่ยนแปลง
สังคมของเรา จึงจำต้องจำกัดตัวเองอยู่ในแนว
ความคิดประเภทแรกอย่างหลีกเลี่ยงมิได้
เพราะโดยตรรกของมันแล้วไม่ว่าจะมีวาทศิลป์
ในเชิงสร้างสรรค์ ในเชิงประชาธิปไตย ใน
เชิงความเท่าเทียมกันตามยุติธรรม ทางสังคม
เพียงใดก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะแตะต้องกับเรื่อง
ของโครงสร้างของอำนาจ เรื่องของอุดมการณ์
ได้อย่าง จริงจังและเป็นระบบแบบเดียวกับ
ทฤษฎีและแนวความคิดประเภทที่สองที่ว่าด้วย
ความขัดแย้งเป็นหลัก

บทความของเอกกมล สายจันทร์ (2523)
เรื่อง “อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อการศึกษา
ของไทย นโยบายและการจัดการศึกษา”¹
ดูเหมือนจะเป็นข้อเขียนที่มีอยู่เพียงไม่กี่ชิ้นใน
ปัจจุบันที่พยายามชี้ให้เห็นถึงเรื่องความ
สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างการศึกษาและการ
เมืองในสังคมไทย โดยเฉพาะบทบาทรับใช้
ระบบการเมืองเศรษฐกิจของระบบการศึกษา

ในกรอบของแนวความคิดหลักประเภทที่ว่าด้วย
ความขัดแย้ง แม้ว่ารายละเอียดของข้อวิเคราะห์
บางอย่างจะถือได้ว่าเป็นวิธีการคิดการมองแบบ
ทฤษฎีต่าง ๆ ของแนวความคิดหลักประเภทที่
ว่าด้วยสภาวะสมดุลย์ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นข้อเขียน
ที่ควร จะได้รับการพิจารณาและศึกษาอย่าง
จริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งสำหรับผู้ที่ยึดมั่น
คติในกรอบ ของ โลกทัศน์แบบ สภาวะสมดุลย์
ทั้งหลายและสำหรับผู้ที่ยึดมั่นว่าการศึกษานี้เป็น
กลางไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเพราะการมองทะลุ
กำแพงที่ขวางกั้นทางความคิดที่คนยุคก่อน ๆ
สร้างขึ้นหรือที่คนยุคปัจจุบันสร้างขึ้นซึ่งความ
คิดตนเองไปได้นั้น อาจจะช่วยให้มองเห็นทาง
เลือกและช่องทางของความไปได้ของยุทธศาสตร์
ในการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบการ
ศึกษาและระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคม
ของประเทศมากยิ่งขึ้น และนอกจากนี้ยังอาจ
จะช่วยให้เราสามารถค้นหาคำตอบที่ถูกต้องมาก
ยิ่งขึ้นต่อคำถาม หรือความพิศวงงงงวยที่ผู้คน
จำนวนมากมีอยู่ว่า ทำไมในเมื่อนโยบายหรือ
เป้าหมายในการปฏิรูปการศึกษาหรือการพัฒนา
เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของเราแผน
แล้วแผนเล่าก็สวดยหรูละเลอะทั้งนั้น แต่ในทาง
ปฏิบัติกลับไร้ผลหรือไม่ได้ผลเท่าที่ควร* และ

¹ ตีพิมพ์ในวารสารศึกษาศาสตร์สาร, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับที่ 2 เดือนตุลาคม
ธันวาคม พ.ศ. 2523

* ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่ใช้ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. 2525-2529) ได้ระบุไว้
ชัดเจนว่า แผนพัฒนาฯ 4 แผนก่อนหน้านั้น (2504-2524) นั้น เป็นเพียงนโยบายกว้าง ๆ ที่ไม่อาจนำมาปฏิบัติได้
แต่แผนปัจจุบัน “เป็นนโยบายที่ชัดเจนพอที่หน่วยงานระดับปฏิบัติ นำไปเป็นแผนปฏิบัติงานได้”

ความเข้าใจของเราต่อบัญญาและความสลับซับซ้อนในวงการการศึกษาและระบบการเมืองของเราจะยิ่งชัดเจนขึ้น ถ้าเราสามารถมองเห็นได้ว่าจริงๆ แล้ว การศึกษาเองก็มีลักษณะของชนชั้นแฝงอยู่ การศึกษามิอาจเป็นกลางได้ การศึกษาถ้าไม่เป็นเครื่องมือสำหรับชนชั้นหนึ่งที่จะใช้ครอบงำกดขี่ชนชั้นอื่น ๆ ก็ย่อมจะเป็นหนทางไปสู่การขจัดการกดขี่ครอบงำดังกล่าว (Education is Either for Domestication or Liberation) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเราเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นว่า “ระบบการศึกษาในรัฐเสรีนิยมประชาธิปไตยนั้นความจริงแล้วก็พอมีความเป็นเอกเทศหลงเหลืออยู่บ้าง เพราะตัวรัฐเองก็คือเป้าหมายหลักแห่งการต่อสู้

ช่วงชิงกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่ขัดแย้งต่อสู้กันอยู่” (Papagiannis, 1982 p. 256)

การที่จะเข้าใจถึงปรากฏการณ์เหล่านี้ได้ แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ในแนวความคิดหลักประเภทที่ว่าด้วยความขัดแย้งจะสามารถช่วยเราขยับฐานะการมองการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์อันสับสนวุ่นวายนี้ให้สูงขึ้นและชัดเจนขึ้นเพื่อเราจะได้ยุติการโต้แย้งกันเสียที่ว่า การศึกษานั้นยุ่งเกี่ยวหรือควรยุ่งเกี่ยวกับการเมืองหรือไม่ และเริ่มคิดกันอย่างจริงจังเสียที่ว่า การศึกษานั้นควรจะใช้การเมืองเศรษฐกิจและสังคมแบบใดทั้งในระดับชาติและในระดับปฏิบัติ

(ปรับปรุงจากต้นฉบับเดิมที่เขียนไว้ในปี 2517)

บรรณานุกรม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ *สัตว์การเมือง* กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514

วารสารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ปีที่ 9 ฉบับพิเศษ 2518

ลีปปนนท์ เกตุทัต “คำกล่าวเปิดสัมมนาและการบรรยายนำ” *สังคมศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษา* กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2525

อภิชัย พันธเสน *การศึกษา : ปฏิรูปหรือปฏิวัติ* กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2519

เอกกมล สายจันทร์ “อิทธิพลทางการเมืองที่มีต่อการศึกษาของไทย : นโยบายและการจัดการศึกษา” *วารสารสังคมศาสตร์* ฉบับที่ 2 ตุลาคม-ธันวาคม 2523.

- Carnoy, Martin. *Education as Cultural Imperialism*. New York : David Mckay, 1974
- , ed. *Schooling in a Corporate Society*. New York : David Mckay 1976.
- , and Henry M. Levin, eds. *The Limits of Educational Reform*. New York : David Mckay, 1976.
- Coleman, James S. ed. *Education and Political Development* New Jersey : Princeton University Press, 1968.
- Karabel, Jerome., and A.H. Holsey, eds., *Power and Ideology in Education*. New York : Oxford University Press, 1977.
- Kozol, Jonathan, *The Night Is Dark and I am Far From Home : A Chilling Indictment of 'Our Public School System*. New York : Bantom Book, 1977.
- Nathalang, Ekavidya. "Lessons Learned From A Century of Experience." in *Education in Thailand : A Century of Experience*. Bangkok : Ministry of Education, 1970.
- Papagiannis, George T., Steven S. Klees, and Robert N. Bickel. "Toward A Political Economy of Educational Innovation," *Review of Educational Research*. Vol. 52 No.2 Summer 1982, pp. 245-290.
- Paulston, Rolland G. *Conflicting Theories of Social and Educational Change : A Typological Review*. World Bank Staff Working Paper, 1975.
- Shor, Ira. *Critical Teaching and Everyday Life*. New York : South End Press, 1980.
- Smith, W. O. Lester. *Government and Education*. London : Cox and Wymann, 1971.
- Wayper, C. L. *Political Thought*. London : The English University Press, 1967.
-